

ומבחינה זו מותר לשנות. ואף כי ההרגל יוצר תלות, וממילא גם חיוב מיוחד להעדיף אותו על אחר, מ"מ ע"י הודעה מוקדמת שבמשך זמן ידוע לא יוכל לפרנסו, הוא מונע ממנו את התלות הזאת, וממילא הוא מפקיע בכך מעצמו את החיוב המיוחד. אלא שצ"ע כנ"ל (אות א), אם הלוואת גמ"ח גדולה יותר מאשר החזקת לומדי תורה. ולפי מה שפירשנו לעיל, העברה זמנית למטרות גמ"ח אין בה הפקעה של המצוה להחזיק תלמוד תורה.

לכן לענ"ד, הינכם רשאים להשתמש במעשר באופן זמני להלוואת גמ"ח, ולהחזירו אח"כ לתלמיד-חכם. ואין לכם צורך בהתרת נדרים, כי בכל מקרה אתם נותנים צדקה, ורק היעד משתנה. אלא שעליכם להודיע על כך לאותם עניים במועד סביר לפני הזמן הקבוע שבו הייתם רגילים להעביר להם את תמיכתכם.

יותר מאחרים, ולכן האחרים פטורים מלפרנס את העני; אך בנד"ד, שהעני משליך גם עליו את יהבו, הוא חייב לפרנסו כמו הקרובים.

תשובה

אמנם נכון הוא שאדם הרגיל לתת למישהו צדקה יכול להודיע לו שמכאן ואילך יתן לאחר; אך מ"מ יש עליו חיוב מיוחד לתת לו לפני אחרים. והשאלה א"כ במקומה, האם יש חובה להעדיף החזקת לומדי תורה קבועים על פני הלוואה לחבר עני? מיהו נראה לענ"ד שבמעביר מתלמיד-חכם להלוואת גמ"ח, אם נאמר שהלוואת גמ"ח זמנית חשובה יותר מהחזקת לומדי תורה, אין כאן משום חסרון אמנה. שהרי לא התחייבתם לתת לאותו תלמיד-חכם גם אם תזדמן לכם מצוה גדולה יותר המעלה בקודש,

סימן לג

נוכחות האב במילת בנו

שישתתף במילת בנו. האם כדין היא עושה, או שמכיון שחובת המילה מוטלת על האב, יש להזמין אותו לברית המילה של בנו? השאלה היא א"כ, האם אפשר למול בן ללא דעת אביו?

א. משמעות הנוסח של ברכת המילה

הגמרא במסכת פסחים (ז' ע"ב) דנה בנוסח ברכת המצוות, מתי מברכין ב"ל' ומתי ב"על". בתוך הדיון מקשה הגמרא על הסובר שיש לברך "לבער את החמץ":

מיחיבי: ברוך... על המילה התם, היכי נימא? נימא

ראשי פרקים

שאלה

א. משמעות הנוסח של ברכת המילה

ב. גדר השליחות במצוות מילה

תשובה

מסקנות

שאלה *

שאלני הרב משה לוינגר: פנויה ילדה בן מחוץ לנישואין. כדרכם של מקרים כאלו, היא ניתקה את קשריה עם אבי הבן. ועתה, כשילדה את הבן, לא הודיעה לאביו על הלידה, וגם אינה רוצה

* סיון תשמ"ח.

"למול", לא סגיא דלאו איהו מהיל? (כלומר, היאך יכול המוהל לברך "למול", והלא לא עליו מוטלת המצוה, אלא על האב?).
אבי הבן, מאי איכא למימר? אין הכי נמי. (כלומר, באמת כשאבי הבן מל, מברך "למול" כי המצוה מוטלת עליו).

וכן פסק הרמב"ם (הל' מילה פ"ג ה"א):

המל – מברך "...אשר קדשנו במצוותיו וציונו על המילה", אם מל בן חבירו. ואם מל את בנו – מברך "וציונו למול את הבן".

אך רש"י (פסחים שם ד"ה והלכתא) פסק שגם מילה נמי, לא שנא אבי הבן מאיניש דעלמא, ומברך "על המילה" (ועי' שו"ע יו"ד ס' רס"ה סעי' א'). ועי' ר"ן (לרי"ף דף ד' ע"א ד"ה ואיכא), שכתב:

ואיכא למידק תו מדתניא בתוספתא דברכות (פ"ו הי"ט): "היה מהלך להפריש תרומה ומעשרות. מברך: אשר קדשנו במצוותיו וציונו להפריש תרומות ומעשרות". והא הכא, שאפשר להתקיים ע"י שליח, ואפילו הכי לא מברכין ב"על" יש לומר שכיון שהשליח אינו נכנס לתרום אלא מדעת בעלים... וכיון שכן, הוא אינו יכול להיפטר ממנה אלא ע"י עצמו. ולא דמי לביעור (חמץ) ומילה, שאחר יכול לפוטרו מהם שלא מדעתו.

א"כ מפורש יוצא מפיו של הר"ן, שבמילה יכול אדם אחר לפטור את האב שלא מדעתו. מיהו יש לומר שבמילה יש שתי מצוות: שהאב ימול, ושהבן יהיה נימול. וכשהאב לא מל – חייבים ב"ד למולו. וא"כ יש לומר שכוונת הר"ן לומר שהבן נחשב כנימול גם ללא דעת אביו, אך מצוות האב למול באמת לא התקיימה אם הבן נימול שלא מדעתו.

ואין כאן מצוה הבאה בעבירה. שכן גם אם נניח שהיה חל שם "גזל" ואיסור "לא תגזול" על גזילת מצוה, מ"מ אין הגזל פוסל את המצוה, כי סוף־סוף הבן מהול, וישאר מהול גם לאחר גמר העבירה. וכן כתב בחידושי ר' עזריאל ראש הברזל (ס' ב'). ומשמע שגם מצוות האב היא שהבן יהיה נימול, אלא שהאב מקיים אותה ע"י המעשה, והגזל ממנו את מעשה המצוה לא יכול לבטל את התוצאה.

וכתב הרמב"ם (הל' מילה פ"ג ה"א):

ואבי הבן מברך ברכה אחרת: "ברוך אתה ה', אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, וציונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו". מצוה נל האב למול את בנו, יתר נל מצוה שמצווין ישראל שימולו כל ערל שביניהן. לפיכך אם אין שם אביו – אין מברכין אחריה ברכה זו.

כלומר, ברכת "על המילה", אינה הברכה על מצוות המיוחדת של האב, אלא על מצוות המילה באופן כללי. ובכל זאת, כשהאב מל – מברך "למול", וכשאחר מל – מברך "על המילה". ואם נאמר שהר"ן מסכים להבחנה זו – שהברכה הראשונה אינה ברכת האב, אלא ברכה כללית על עצם המצוה, ולכן ברכה זו יכולה להתברך גם כשהמוהל מל ללא הסכמת האב – אין מכאן ראייה שהמוהל מוציא את האב ידי חובתו במצוותו האישית. ולפי דברינו האב לא קיים מצוה במילה הנעשית ע"י המוהל; ורק משום שניתן לחטוף את המצוה מהאב שלא מדעתו ולקיים את המצוה המוטלת על הכלל, יש מקום לברכה מצד המוהל; אולם אין זו מצוותו של האב.

נמצא איפוא, שגם לדעת הר"ן, אם הבן נימול שלא מדעת האב, אע"פ שהבן נעשה מהול ע"י כך, לא האב קיים את מצוות המילה, אלא אחר. ולכן לכתחילה אסור לו לאדם לקחת מצוה זו מן האב. אלא שמאחר שהאב מן הסתם לא יודע למול בעצמו, ובלאו הכי היה מוסר את המצוה למוהל מומחה – פקעה מצוותו, וממילא אם אדם אחר חטף ממנו את המצוה, פטור. סברא זו, כבר כתבה הרא"ש (חולין פ"ו ס' ח'), ואלו דבריו:

דאע"פ שאמר האב למוהל אחד למול את בנו, לא זכה באותה המצוה לחייב אחר אם קדם ועשאה... וכן האב שחייב למול את בנו ורצה למולו, וקדם אחר – חייב. אבל אם אין האב רוצה למולו – כל ישראל חייבים למולו. ובדיבור שאמר האב למוהל, לא זכה למצוה לחייב לאחר אם קדמו.

ועי' קצוה"ח (ס' שפ"ב ס"ק ב') שהוכיח מדבריים אלו של הרא"ש, שאם האב לא מל בעצמו –

שלדעתו אין צורך כלל בשליחות למצוות מילה, כי המצוה היא שהבן יהיה נימול. אמנם בשו"ע (יו"ד סי' רס"ה סעי' ט') נפסק שאבי הבן עומד על המוהל להודיעו שהוא שלוחו. אך בטור מבואר שהוא דוגמת קרבן, ולפי זה אין זו שליחות ממש, שאפילו למ"ד "כהנים שלוחי דידן", הם אינם ממש שלוחינו, שהרי אנו פסולים להקריב.

תשובה

העולה מדברינו הוא שלכל הדעות יש העדפה למילה הנעשית ע"י האב: או משום שהמצוה המוטלת על האב היא העיקרית, וע"י שליח מתקיים רק חלק ממנה, או משום שמצוה בו יותר מבשלוחו. וכן נפסק בשו"ע (יו"ד סי' רס"א סעי' א' בהג"ה):

אין מליץ בנו של אדם אלא מדעתו.

ועיין ביאור הגר"א שהוכיח כן מהסוגיא בפסחים (ו' ע"ב) מנוסח הברכה שהבאנו.

אלא שבנד"ד, שהאם אינה רוצה להודיע לאב שנולד לו בן, יש לומר שהצדק עמה. ואע"פ שגם היא היתה שותפה לדבר עבירה, מאחר שניתקה את הקשר שהיה מלכתחילה בבחינת "קשר רשעים" – אכן פירוד זה הוא בבחינת "הנאה לה והנאה לעולם". אמנם היה רצונו, למען הילד המשותף, שיבנו את חייהם במשותף בקדושה ובטהרה. אך אם האב אינו רוצה בכך, טוב היא עושה שאינה רוצה להודיעו. ואע"פ שלכתחילה הוא המצווה למול את בנו, אין חובה זו דוחה את עגמת הנפש, הצער והכתמת הברית בזכר העבירה שנעשתה. כי סוף־סוף המילה תיעשה. ואף שלא תיעשה ע"י האב, אין כאן ביטול מצוות עשה. ובפרט לפי סברת הרא"ש (לעיל אות א'), ויותר מכך לפי סברת הגרעק"א (לעיל אות ב'), האומרים שכאשר האב לא מל בעצמו, אין שום מצוה בשלוחו דזוקא, וגם אם אחר מל המצוה מתקיימת. אמנם לעיל (אות ב') תלינו שאלה זו במחלוקת, אולם כסניף ניתן לצרף סברה זו, ועוד נראה לומר, שבכך שאין אנו מודיעים לו,

פקעה סמכותו למנות שליח, ושלוחו אינו כמותו, ולכן אם אדם אחר מל את הבן, פטור. אך התבואות שור סובר שגם במילה אמרינן "שלוחו של אדם כמותו", והחוטף מן השליח חייב לשלם.

ב. גדר השליחות במצוות מילה

ונראה לענ"ד, שהבעיה העקרונית שנחלקו בה הקצות והתבואות שור (בשאלה אם אדם שיועד למול בעצמו רשאי למסור את בנו למוהל אחר) היא בגדר "שלוחו של אדם כמותו": אם הוא ממש כמותו, כאילו הוא עצמו ממש, או שרק מעשה השליח מתייחס לשולח. שאם נאמר ששלוחו של אדם הוא ממש כמותו, רשאי האב למנות שליח למול את בנו, ואסור לאחר לקחת ממנו את המצוה, והחוטף מהשליח כאילו חוטף ממנו עצמו. אך אם שלוחו של אדם אינו כמותו ממש, בלאו הכי האב לא מקיים את המצוה בעצמו, ולכן אם אחר חטף משלוחו את המצוה, פטור.

ואולי יש לומר שבזה נחלקו רש"י והרמב"ם (לעיל אות א'), אם יש שינוי נוסח בין ברכת האב לברכת השליח, או ששניהם מברכים באותו נוסח. לדעת הרמב"ם, אם האב מל בעצמו מברך "למול", ואם השליח מל – "על המילה". ולדעתו אין השליח עומד ממש במקומו של האב, ולכן הנוסח שונה. אך לדעת רש"י, הסובר שהנוסח זהה, יש לומר שהשליח עומד במקום האב, ולכן הוא מברך אותה ברכה. וזה שמברכים שניהם "על המילה" ולא "למול", הוא מפני שכל מצוה שניתן לקיימה ע"י שליח, משמע שאינה מוטלת על גופו של האדם ממש, אלא על ה"חפצא" שבו מתקיימת המצוה (עיין חידושי ר' עזריאל ראש הברזל, סי' ב'). אא"כ נאמר שרש"י סובר כר"ן, שמאחר שאם אחר יחטוף את המצוה מהאב שלא מדעתו, גם הוא מקיים מצוה זו, המוטלת על כלל ישראל, לכן מלכתחילה הברכה לכולם, גם לאב, היא "על המילה".

ועי' חידושי רעק"א (ע"ז כ"ז ע"א ד"ה ואם כן),

נוכח בברית, המצוה חלה על אחרים והם ימולו בלעדיו.

מסקנות

א. יש מצוה מיוחדת על האב במילת בנו. מצוה זו אינה מתקיימת כאשר אדם אחר מל שלא בשליחותו. יש אומרים שמצוה זו אינה יכולה להתקיים אפילו ע"י שליח.

ב. יש מחלוקת בגידרה של שליחות למצוות מילה, אם השליח הוא ממש כמותו של האב או שהוא מקיים רק את האחריות הציבורית הכללית שיש במצוות המילה אך לא את מצוותו של האב.

ג. אדם שאינו מקיים מצוות אינו רואה זכות לקיים מצוות בעצמו, ובמקום שיש בו צער לאחרים, אין חובה לזכות אותו במצוה.

אין אנו מקפחים אותו כל כך. שהרי בלאו הכי אין הוא אדם המעוניין כל כך לקיים מצוות. אמנם אע"פ שהוא חשוד על העריות אינו חשוד על המילה, שהיא מצוה שאפילו הרחוקים שבישראל מקיימים אותה; אך מאידך אין כאן פגיעה כל כך חמורה אם לא יקיים את המצוה בעצמו. ומן הסתם אין הוא אדם הרודף אחר המצוות...

ואין לומר שאין זה מענייננו, ואנו חייבים להודיעו כדי שיקיים את המצוה, ואין בסמכותנו להפקיעו ממצוה ללא הסכמתו. כי כנגד ספק זה יש גם השיקול שהאשה אינה מעוניינת שהוא יבוא לברית ויזכיר לה את עוונה, והופעתו היא בגדר הלבנת פנים וצער בשבילה. לכן מסתבר שהיא אינה חייבת להודיעו כדי לזכותו במצוה במקום צער. ומכיון שהוא לא ידע ולא יהיה

סימן לד

מילה בזמנה ומילה שלא בזמנה, איזו להקדים?

ראשי פרקים

שאלה

א. שיטת ה"דבראברהם"

ב. המצוה "למול" או "שיהיה מהול"

ג. דעת המשנה ברורה

תשובה

מסקנות

שאלה *

בכפר מימון נערכו שתי בריתות, של ילדים לאבות שונים, במקום אחד ובזמן אחד, ע"י שני מוהלים. המילה האחת היתה בזמנה. ואילו השנייה היתה שלא בזמנה (משום שהתינוק נולד פג והמתינו שיגיע למשקל הראוי). איזו מהן קודמת?

א. שיטת ה"דבראברהם"

בשו"ת דבראברהם (ח"א סי' ל"ג) פסק שמילה שלא בזמנה קודמת, משום שבמילה שלא בזמנה, מאחר שהגיע היום הראוי למילה, האב עובר בכל רגע ורגע בעשה; ואילו מילה בזמנה, זמנה כל היום, אלא שזריזין מקדימין למצוות (שו"ע י"ד סי' רס"ב סעי' א'). לכן מילה שלא בזמנה קודמת.

הדבראברהם הוכיח את דבריו ממילה שלא בזמנה, שדוחה את האיסור לקצוץ בהרת של צרעת (שו"ע סי' רס"ו סעי' א'). וע"כ הוא משום שיש עבירה בדחיית המילה. ובח"ב מספרו (סי' א"ד) ענה למשיגים עליו, ודייק מלשון הרמב"ם (בפיה"מ, שבת פי"ט מ"ו) שלאחר שמונה ימים האב עובר בכל שעה ושעה בעשה.

* לרגל הכנסתו של בני איתאל נ"י בבריתו של אאע"ה, כסלו תשל"ב.